
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II.

Eds. Rastislav Kožíak – Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos, 2006. 332 s.
ISBN 80-89027-20-2

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Panna Marie *ve světle barokních knih zázraků*¹

Markéta Holubová

HOLUBOVÁ, Markéta: *The Virgin Mary in the Light of Baroque Books of Miracles*. In: Svátec a jeho funkcie v spoločnosti II. Bratislava: Chronos, 2006, p. 105-113.

The principal sources required for our contribution were printed and handwritten lists of miracles dating from the mid 17th century-first half of the 18th century which applied to a collection of five Jesuit places of pilgrimage in Bohemia - Bohosudov, Chlumek u Luže, Jičín, Stará Boleslav and Svatá Hora u Příbrami. Based on a detailed analysis of the printed collections of miracles of these Jesuit pilgrims, the authoress of the contribution attempted to present less known documents about the displays of Marian adoration in the Baroque Czech Lands and the mentality of the Baroque worshipper.

KEYWORDS: Baroque, Bohemia, Cult of the Virgin Mary, Pilgrimage

Významný prvek křesťanské a především katolické spirituality tvořila, a dnes tvoří, mariánská úcta. K jejímu nebývalému rozkvětu došlo v 17. a 18. století, kdy se *Pietas Mariana* stala neopominutelným atributem barokní zbožnosti. Panna Marie byla ctěna jako Matka Kristova, ale zároveň i jako Matka katolické církve, matka každého věřícího, který se k ní obracel s prosbou o pomoc. Tato nová úloha Panny Marie jako důvěrně naslouchající Pomocnice věřících v jejich každodenních těžkostech se dokázala prosadit i v rekatolizovaných českých zemích, kde bylo Mariino jméno spojováno rovněž s bělohorským triumfem katolické strany a mariánský kult se stal nedílnou součástí státní zbožnosti. Rozkvět barokního mariánského kultu s sebou přinesl nejen úctu k milostným sochám a obrazům, ale též obnovu poutí a budování mariánských poutních míst po celé zemi. Jedním z nejvlivnějších církevních řádů, který významnou měrou přispěl k rozvoji a šíření mariánské úcty, byl jezuitský řád.

Víra naplňující přesvědčení, že v určitém, přesně vymezeném prostoru se boží přítomnost projevuje silněji než jinde, patřily k podmiňujícím faktorům existence poutního místa. Neodmyslitelnou součástí života těchto míst pak byla zázračná vyslyšení, která byla na základě osobních nebo písemných svědectví vyslyšených či jejich svědků evidována duchovními správci do zvláštních knih, případně do pamětních knih poutního místa, které potom nahrazovaly klasickou knihu zázraků. Pro potřeby našeho příspěvku se stěžejními prameny staly tištěné a rukopisné sou-

¹ Studie byla vytvořena za podpory přidělené výzkumnému záměru č. AVOZ90580513.

pisy zázraků z období 2. poloviny 17. století – 1. poloviny 18. století, které se vztahovaly k souboru pěti jezuitských poutních míst v Čechách² – Bohosudova, Chlumku u Luže, Jičina, Staré Boleslavi a Svaté Hory u Příbrami. V případě severočeské rezidence – Bohosudova u Teplic byla uctívána středověká Pieta, kterou poutníci vyhledávali již od 16. století.³ Rovněž ve středočeských poutních místech – ve Staré Boleslavi a na Svaté Hoře u Příbrami byl posilován kult k středověkým Madonám. Staroboleslavské Paládium, jak byl mariánský pozdně gotický kovový reliéf nazýván, představoval v 17. století mystickou ochranu a duchovní záštitu celého království. Zároveň v něm byl ctěn i prastarý symbol domácího křesťanství, spojený s kultem většiny zemských patronů.⁴ Ve funkci zemského poutního místa pak Staré Boleslavi konkurovala Svatá Hora u Příbrami. Oproti Staré Boleslavi se však Svatá Hora u Příbrami omezovala pouze na šíření mariánského kultu. Zdůrazňována a oslavována zde byla starobylost uctívané sochy, jejíž původ barokní doba kladla do období vlády Karla IV. (1316-1378) a za jejího tvůrce byl pokládán mariánský ctitel – první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic (1297-1364).⁵ Nicméně úcta sošky Panny Marie Svatohorské v jistém smyslu jako dcera Paládia převzala v 18. století úlohu celozemského Paládia po staroboleslavském reliéfu.⁶

Vedle šíření úcty k tradičním domácím mariánským kultům propagovali jezuité také úctu k barokním importům, jako tomu bylo například v Chlumku u Luže a v Jičíně, která představovala významná regionální poutní místa východních Čech. V případě Chlumku u Luže se propagoval kult Panny Marie Pomocné – Pasovské.⁷ Naopak v Jičíně se pěstoval kult Panny Marie Jičínské - Rušánské - Vladimírské - Madony východního původu, jejíž uctívání náleželo v středoevropském kontextu k určitému českému specifiku.⁸

Podle zkoumaných materiálů představovalo zbožné putování do jezuitských poutních míst hmatatelný doklad lidského pocitu bezmoci, strachu pramenícího z mezní situace, v níž mohlo dojít i k bezprostřednímu ohrožení samotného života. Za těchto okolností se dotyčný člověk nebo jeho rodinní příslušníci rozhodli obrátit se s prosbou o pomoc k patronce poutního místa, které sami znali nebo jim bylo

---

² Jezuitských poutních míst bylo na území Čech v 17. a 18. století samozřejmě více, ale vzhledem k dochovaným archivním a tištěným pramenům jsme se omežili pouze na pět jezuitských poutních míst.

³ *Historia Mariascheinensis, das ist: Ausführlicher Bericht von dem uralten und Wunderthätigen Vesper-Bild der schmerzhaften Mutter Gottes Maria, Welches zu Mariaschein unweit Graupen, im Königreich Boheim im der Kirchen Unser Lieben Frauen von etlichen hundert Jahren her zu öffentlicher Verehrung vorgestellt, und wegen vieler Wunder- und Gnaden-Werken sehr berühmt ist: gefertigt von P. Joannes Miller des Gesellschaft Jesu Priester, im Jahr 1710. Alt –Stadt Prag in der Academischen Buchdruckerey des Collegii S. J. bey S. Clementem durch Joachimum Joannem Kamenitzky p. t. factum...*, s. 20-21; A. Kroes, *Die Rezidenz der Gesellschaft Jesu und Wallfahrtsort Mariaschein in Böhmen, Warnsdorf s.d.*, s. 41-42.

⁴ J. Royt, *Skrívan a Paládium*, in: *Legenda jako slovesný útvar a výtvarná inspirace*, Praha 1992, s. 24-30.

⁵ F. X. Holas, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě, Příbram 1929*.

⁶ I. Čornejová, – J. Rak, – V. Vlnas, *Ve stínu tvých křídel... Habsburkové v českých zemích*, Praha 1995, s. 157; I. Kořán, *Etika Miraculoso, Umění 1995*, č. 6, s. 511.

⁷ V. Naňková, *Stavební vývoj poutního areálu na Chlumku u Luže*, in: *Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury k 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc.*, Praha 1996, s. 160-167.

⁸ J. Royt, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 124-131.

doporučeno – příbuznými, přáteli, čeládkou nebo prostřednictvím kázání a působení řeholníků nebo příkladem vrchnosti. Ojedinele se vyskytly jako inspirační zdroj poutnická literatura nebo devoční grafika. Zcela dominovalo ústní podání založené na konkrétních zkušenostech. V některých případech hrál v souvislosti se zázračným vyslyšením významnou úlohu i sen, neboť zájem o poutní místa a milostná vyobrazení našel přirozeně své vyjádření i ve snění lidí. Sen tvořící jakousi spojnicí s nebem se stal v některých případech zázračných vyslyšení rozhodujícím impulsem pro vykonání zbožné pouti: „...*po slibu učiněném ve snách se jemu Rodička Boží zjevila v takové postavě a oděvu, jak se obyčejně maluje, jejímž to obličejem tak potěšen a posilněn byl, že v třech dnech celý zdravý z lože vstal a na S. Horu se vydal.*“⁹ Dokonce v případě mariánského poutního místa Chlumku u Luže byl zaznamenán ojedinělý případ vampyrismu.¹⁰ Jednalo se o opakované zjevování se mrtvého otce ve snech dcer s žádostí, aby vykonaly zástupnou pout' k výše uvedenému poutnímu místu, kterou on sám již během svého života nestihl uskutečnit.

Akt zaslíbení Panně Marii a k příslušnému poutnímu místu mohl provést prosebník sám v duchu nebo hlasitě, případně mohl tento akt vykonat v přítomnosti rodiny. Zaslíbit bylo možné také druhé osoby. Zaslíbením, kterým prosebník jakoby sám sebe vydal Panně Marii, jednoznačně vyjádřil svoji oddanost a důvěru v přímluvnou moc nebeské Divotvůrkyně. Tuto skutečnost dobře postihovaly i v pramenech používané výrazy – obětovat, připovědět, zaslíbit se apod.. Navázání kontaktu s Pannou Marií mohly podpořit podle výpovědi i stělné modlitby. Jednalo se o velice krátké modlitby, které měly jako stěla směřovat k obměkčení srdce Panny Marie, k níž se prosebník obracel. Účinek modlitby byl pochopitelně chápán v pevné vazbě na vroucnost, s níž byla proslovena, na délce textu nezáleželo; krátkost a přímot modlitby byla mnohdy vhodná i z hlediska únavy nemocného.

Je zřejmé, že obdobnou funkci jako magická praktika měla nejen modlitba ve formě proneseného slova, nýbrž obdobného významu nabývala i v tištěné podobě. Podle Josefa Lauritsche, jezuitského autora, který se věnoval ve svém díle zázrakům Panny Marie Jičínské, zachránila tištěná modlitba s obrázkem Panny Marie Rušánské – Jičínské Jana Prokopa před vojnu.¹¹ V bezprostřední souvislosti s magií slova úzce souvisela i prokázaná zázračná vzhlednutí pomocí modlitebních knih. Tak se mohla stát modlitební kniha též prostředkem k získání milostí od Boha, jak nám je popsal Josef Lauritsch v jedné příhodě, která se přihodila v roce 1718

⁹ Národní archiv (dále jen NA) Praha, ŘR, sign. P-152, Historie Svato-Horská. Kniha Třetí – rok 1732, fol. 146.

¹⁰ Pomoc Maryánská Od Pomocnjce Nebeský Neyswětěgssý Rodičky Božj Přeblahoslaweně P. MARYE. W Chrámě Páně pod Kossmbergkem nad Městis Luži / na Wrssku Chlumek řečeném. S mnohými Dobrođinj a Milostmi nad Přirozenýma Pobožným Citelům swým Sstěďře prokázaná. Nynj pak zase k rozmnoženj gegj Cti a Chwály a w této Knjžce Maryánské rozličnými Pobožnostmi a Modlitbami okrássleně Wübec předstawená. Nákladem Weleslawného Bratrstwa: pod Tytulem gegjho Přeswatého Narození / Léta 1676. Wyzdwiženého. S dowolením Wrchnosti. Wytisstěná w Hradcy Králowé nad Labem / w Wáclawa J. Tyběly 1711, s. 89-90.

¹¹ Prwnj Wiek Rodičky Božj Russánské, Nebo Kronycká Spráwa / O Počátku / Ctěnj / a Dobrođinjh Starožitného Russánského Obrazu MARYE Matky Božj; Který W Czeském Gičjně / w Chrámě Swatého Ignácya Towaryssstwa Gežjssowa. Giž na Druhý Wěk, S welikau Pobožnostj Ctěn býwá. W latině na Swtlo wydaná Od Kněze Joseffa Lauritsch z téhož Towaryssstwa. A od giného Kněze též Towaryssstwa Gežjssowa na Czesstinu přeložená. Wytisstěná w Hradcy Králowé nad Labem / w Wáclawa Jana Tyběly / Léta 1743, s. 79.

u zázračného obrazu Panny Marie Rušánské v Jičíně: „*Jakýsi manžel, hraní karty velmi oddaný, mnoho času daremně mařil. Nemohouc ho jinak dobrá jeho žena od karetních listů odvrátiti, uchopila se i ona listů, ale modlitebných, a ty místo prosebního listu, papíru nejsvětějšímu v Rušánském obraze podala, na to častěji modlitby opěvujíc, hraní toho v ošklivost u manžela přivedla.*“¹² Specifickou roli sehrávaly také devocionálie, pokud je měl dotyčný u sebe. Například žena, která nosila obrázek Panny Marie Jičínské zastrčený za živůtkem jako jakýsi ochranný amulet, nezapomněla tento fakt ve svém svědectví o zázračné záchraně po pádu do studně, zdůraznit. V souvislosti s krizovými situacemi dávali často postižení volný průchod emocím. Expresivní projevy jako pláč, křik, nárek, hlasité modlitby, křížování se, lomení rukama hojně doprovázely tyto vypjaté okamžiky.

Navíc nemoc, ať už jakákoliv, byla v rámci barokní mentality chápána jako něco, co porušovalo obvyklou rovnováhu v životě člověka. Mohla být božím trestem, seslaným na hříšníka, ale také ji mohla způsobit „nečistá síla“ nebo bytost, případně i člověk, ať už záměrně nebo neúmyslně. Nemoc byla personifikována, byly jí přičítány lidské vlastnosti. Bylo možné s ní pomocí zařikávání komunikovat, oslovovat ji, přikazovat jí, strašit ji i zahánět. Obrana, prevence i léčení, které měly postiženému ulehčit v jeho těžkostech, byly vedle celé řady nejrůznějších způsobů medicínské léčby posilovány i prováděním specifických, magicko-léčebných úkonů v bezprostřední blízkosti poutního chrámu nebo přímo před hlavním oltářem. K častým lékařským praktikám patřilo líbání milostné sochy i jejich šatečků či dotýkání sochou nemocných částí těla. Na principu kontaktní magie se k léčení užívaly i dotýkané předměty, jako například růženec, mariánské korunky, v případě nemocných očí se k jejich léčení častěji používaly dotýkané šátky. Mnohdy přispělo k úplnému vyléčení nemocných opláchnutí jejich bolavých údů svícenou vodou nebo doušek vody z nedaleké mariánské studny, která byla považována za zázračnou. V případě problémů spojených s neplodností a těžkými porody napomáhala i vodní koupel.¹³ Voda z poutního místa byla běžně dostupným a hojně využívaným léčebným prostředkem při onemocnění očí, při plicních nemocech, používala se také při léčení nejrůznějších onemocnění vnitřních orgánů. Z těchto důvodů si ji řada mariánských prosebníků odnášela domů ve skleněných lahvích, aby ji použili v případě další potřeby. Nicméně například svatohorská voda spolu s nejrůznějšími svíceninami a drobnými devocionáliemi sloužila také k výrobě těsta, z něhož se o velikonočních pekly křížky – talismany, které měly chránit pole před krupobitím.¹⁴

K zázračným vyslyšením docházelo nejčastěji přímo na poutním místě. Prosebník přicházel pěšky, mnohdy i bos. Nemohoucí sem byl přinesen na vlastní přání, s nadějí v duši, obvykle po krátkém či delším rozhodování, spojeném s duchovní přípravou a vroucnou modlitbou. Mnohdy nastalo úplné uzdravení krátce po vykročení na cestu k domovu, často i po uklidňujícím spánku. V těžkých případech nemoc ustupovala postupně, přičemž při každém navštívení poutního místa se zdravotní stav nemocného zlepšoval. Když se pomoc „z nebes“ dostavila a situace se uvolnila, jednalo se o důvod k radosti a vděčnosti, která mohla být hmatatelně

¹² Tamtéž, s. 56.

¹³ K. Zajícová, *Ludové liečenie na pútiach*, in: *Magie a náboženství*, Uherské Hradiště 1997, s. 109-112.

¹⁴ J. Ratajová (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti*, *Edice Manu propria* 1, Praha 2002, s. 144-145.

vyjádřena podle dobových zvyklostí votivním darem, zápisem do knihy zázraků nebo i jen prostým díkůvzdáním. Vzhledem k Boží všemohoucnosti a milosrdenství bylo možné zázrak očekávat, jistotu však prosebník neměl nikdy. To, zda bude vyslyšen, záleželo plně na Boží vůli. Někteří věřící toto brali na vědomí a respektovali i nezaplnění své prosby. Přijímali například i odchod ze světa jako řešení situace. Jiní se však nevzdávali a hledali řešení svého problému na dalších poutních místech. V mnoha případech zázračných vyslyšení se však jednalo o klasické zázraky, které měly zřejmě zcela přirozený původ. Mariánský ctitel však v této rovině neuvažoval. Neosobní náhoda neměla v jeho myšlenkovém schématu místo. Zmíněné zvláštní a pro osobní život velmi důležité události chápal jako projev Boží prozřetelnosti a lásky. Tato skutečnost je zcela klíčová pro interpretaci zázračných vyslyšení a vysvětlení obliby poutí k zázračným vyobrazením. V pozadí barokních zázraků lze vysledovat stále přítomný prvek středověké víry v bezprostřednost Božích zásahů do pozemského dění a běhu lidského života. Divotvůrkyně mohla svojí přímlovou vstoupit do všech situací a navrátit tak ztracený řád a jistotu.

Prosebníci žádali o pomoc Pannu Marii v nejrůznějších záležitostech, které přinášel každodenní život. Nejvíce proseb se jednoznačně týkalo zdravotních problémů dětí i dospělých (velmi hojně byly zastoupeny zejména obtížné porody), za nimi v pomyslném žebříčku následovaly prosby o poskytnutí ochrany v nebezpečných situacích, do nichž se mohl člověk dostat při práci, cestování, dítě při hře, městská nebo vesnická komunita při živelních pohromách. Zejména život dítěte ohrožovaly těžké porody, četné nemoci, úrazy a nehody. Pro záchranu potomků se rodiče snažili udělat vše, co bylo v jejich silách. Citový vztah k dětem, a to i k velmi malým rozhodně nebyl odtažitý a bez citu, což se odráží v celé řadě svědectví o zázracích. I muži projevovali vřelou účast se svými ohroženými dětmi, a to bez rozdílu, zda se jednalo o chlapce či děvče. Také cestování a pobyt mimo domov znamenaly pro člověka možný zdroj všestranného ohrožení. Lidem hrozily pády z koní, z vozu, do vody, loupežná přepadení nebo ztráta orientace v krajině. Na vojáky pobývající mimo domov cíhalo neustálé nebezpečí na bojišti i ve vojenském táboře. Mariánští ctitelé se mohli na pomoc nebeské Divotvůrkyně spolehnout i ve zcela světských starostech. Zdá se však, že v záležitostech „všedního dne“ (nemoc dobytka, neúroda, ztráta předmětu nebo cti, uvěznění, manželské sváry) se vzhledem k menší frekvenci podobných zápisů pravděpodobně obraceli i na další světce podle jejich patronace nebo podle své osobní zbožnosti. Pokud se však jednalo o situaci, jež ohrožovala zdraví nebo přímo život prosebníka (nemoci, úrazy, nehody), bylo zřejmě na místě požádat o pomoc Matku Boží, Královnu všech svatých.

Samotné uzdravení nebo ochrana v nebezpečných situacích byly chápány jako milost, jež vyžadovaly děkonný akt ze strany prosebníka - ctitele. Ten, kdo ve chvíli smrtelné úzkosti za vyplnění svých proseb něco slíbil a po uzdravení nebo ochránění svůj slib nesplnil, býval potrestán přiměřeně k výši svého provinění, zpravidla těžší formou postižení. Kdo přislíbil a nedodržel svůj slib několikrát za sebou, vystavoval sebe a své blízké zjevnému nebezpečí, ba dokonce si mohl přivodit i smrt. Specifickým typem projevů díky za prokázaná dobrodíní bylo předávání votivních darů, a to ve formě duchovní nebo hmotné, často i ve vzájemné kombinaci.¹⁵

¹⁵ H. Dvořáková, K problému votivních darů v okruhu lidové religiozity, in: *Kult a živly, Uherské Hradiště 1999*, s. 57-66; *táž, Me tibi dedico... Votivní dary v okruhu lidové religiozity. Brno 2000.*

Darovaný předmět byl výrazem vděčnosti za poskytnutou pomoc, upomínkou na obdrženou milost, současně představoval i jistou formu reprezentace votanta a často také jeho vzhled symbolicky vypovídal o příčině darování. Poměrně hojná kumulace vot byla zřejmou snahou dárců důstojným způsobem deklarovat získanou svatou milost. Votivní dary přinášeli do jezuitských poutních míst nejen jednotlivci, nýbrž se předávaly za jednotlivá města, farnosti i celá panství. Zejména malované obrazy, zachycující živelní pohromy, jako povodeň, požár či morovou epidemii, darovala zpravidla města. Kutná Hora dokonce vydala na vlastní náklady v roce 1715 v místní tiskárně drobný tisk - *Písně Nové o Panně Marii Svatohorské*¹⁶ jako poděkování za ochranu města v době morové epidemie. Samotný akt předání votivního daru je proto nutné považovat za součást rituálního chování člověka, který zažil zázračné vyslyšení. Votivní dar byl výrazem vděčnosti za poskytnuté dobro, upomínkou na obdrženou milost a dárců i skrytou prosbou o ochranu v budoucnosti.

Nahlédneme-li do jednotlivých záznamů, nacházíme mezi poměrně častými ex voty stříbrné či voskové napodobeniny lidských postav mužů, žen, dětí, eventuelně rodičů s dětmi, které byly zástupným symbolem osob prosebníků, přinášeným uctívané Madoně jako identifikační obětina. Podobně modely, obvykle zmenšeniny jednotlivých částí a orgánů lidského těla (např. ruce, nohy, oči, uši, zuby, prsa, plíce, žaludek, ramena apod.) znázorňovaly nemocí postižené údy, přičemž pravice mohla symbolizovat také přísedné gesto závazku. Na principu kontaktní magie se věřilo, že zástupné symboly zprostředkují přimlouvou patrona splnění konkrétních přání a závazků. Z těchto důvodů byly na poutním místě zavěšovány atributy nemocí, přičemž k těm nejčastějším předmětům obětovaným na oltář uctívané Panny Marie patřily berle. V přeneseném významu pak bývaly zastoupeny obvazem či rouškou, jež se dotýkaly nemocné části těla, anebo střelnou zbraní, kameny (např. žlučnickové, ledvinové apod.), zastupujícími příčinu neštěstí či onemocnění. Mezi typově obdobnými dary nalézáme také jednotlivé součásti oděvu: „*Tehdáž sukničku, kterou děvče, když se v studnici topilo, mělo na sobě, na památku zavěsil v Svatohorském chrámečku.*”¹⁷ Symbolem kajicného závazku byla kromě časté miniaturní kříže například také ojediněle uváděná pouta (zámek). Magické spojení s osobou dárců a moment zástupné oběti doprovázely dary stejné hmotnosti jako postava votanta.

Velmi významnou a frekventovanou skupinu votivních darů představovala duchovní vota, oblíbená všemi sociálními vrstvami a využívána v jakékoliv záležitosti. Prosebníci zvolili jako votivní dar modlitbu, zpověď, svaté přijímání, půst nebo intenci na odsouzení mše svaté na poutním místě. V charakteru těchto vot se často odrážela číselná symbolika, zvláštní význam některých dnů v týdnu a především individuální zbožnost.

K častým darům patřila i vota vosková, ať už v podobě surového vosku nebo svíčky. Darování zdobených voskových sloupků či objemných svící nebylo záležitostí jen jednotlivců, nýbrž také měst, farností i jednotlivých panství. To dokazuje například i dochovaný dopis záhorského faráře z 12. dubna 1726, v němž se říká: „*Pane a patrone mně laskavě nakloněni z laskavého psaní Urozeného Mnoho váženého a vysoce Učeného Pána Hejtmána, pod datum 6 Aprilis léta běžícího*

¹⁶ Z. Tobolka, *Knihopis československých tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*, Sv. 7, Praha 1936, č. 13.212.

¹⁷ NA Praha, ŘR, sign. P-152, Svato-Horská kniha Třetí – rok 1739, fol. 97.

ke mně učiněného, náležitě sem vyrozuměl, kterak Urozeného Mnoho Vzácného a Vysoce Váženého Pana hejtmána a pobožní a chvalibní intent jest jednu voskovou svíci ad 30 neb víc liber se oběti nejsvětější Rodičky boží vyhotoviti dáti, a takovou při příští procesi jenž na Svatou Horu držína bude za praesent sebou vzíti a zázračnému Obrazu nomine všech putujících obětovati oumysle býti Váží, zte příčiny abych já mohl, na pomoc z svrchu opačné Svíce 1 zl. 30 krejcaru při této příležitosti poníženě obětuji uctivě žádajíc by ta ačkoliv malička pomoc laskavě přijata byla, což když poníženě supplicíruji, k další milostivé affecti se poroučejíc zustávám.”¹⁸

Zcela specifickou sbírku votivních darů představovaly luxusní předměty z osobního vlastnictví prosebníka patřícího obvykle k majetnější skupině obyvatelstva. Jednalo se o šperky, stříbrné tabulky, finanční obnosy, bohoslužebné náčiní či drahé látky z nejrůznějších druhů materiálů, kterými se pokrývaly kostelní stěny při slavnějších poutích a vůbec mimořádnějších příležitostech. V případě mariánského poutního místa Svaté Hory u Příbrami náleželo k tradičním šlechtickým darům také obdarovávání milostné sochy nákladně zdobenými šatičkami z nejrůznějších druhů vzácných látek.¹⁹ Velmi často pocházely látky na tyto šatečky ze svatebních šatů šlechticů. Jejich obětování lze považovat jako přímluvu k Panně Marii Svatohorské za požehnání a zdar uzavřeného manželství či jako projev magie dobrého počátku.

Ovšem k ex votům patřily i prostší dárky – šátky, pásky, rybí kostičky, dětské zuby, tříska vyndaná z prstu, nadto vděční rodiče jako poděkování za uzdravení svých dětí zde zanechávali dětské povijany. Podstata votivního daru v případě těchto věcí nespočívala ve vzhledu, finanční náročnosti nebo funkci, ale ve skutečnosti, že se takový předmět stal hmatatelným důkazem obdržené milosti. Věc byla prostřednictvím této události vyjmuta z běžného užívání a zvláštním způsobem posvěcena. Její darování zvyšovalo prestiž patronky posvátného místa a bylo dokladem Boží moci projevené prostřednictvím nebeské Přímluvkyně.

Ve zkoumaných pramenech se neprojevila výrazná závislost náročnosti daru na druhu získané milosti. Rozhodující byl zřejmě úmysl dárce, který předpokládal, že samotným aktem zaslíbení nějakého daru podpoří svoji prosbu nebo po vyslyšení vyjádří darovacím aktem poděkování za obdrženou milost. Tyto uvedené skutečnosti mohl vyjádřit jakýkoliv dar bez ohledu na svoji cenu nebo charakter. Významný vliv na skladbu darů mělo ovšem sociální postavení votantů.

PhDr. Markéta Holubová, Ph.D.; Etnologický ústav Akademie věd ČR,
Na Florenci 3, 110 00 Praha 1 (holubova@eu.cas.cz)

¹⁸ Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Orlík, sign. P III 6/20 - poutě, procesi, pobožnosti, karton č. 49.

¹⁹ J. Royt, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 98.

Eodem die Nicolaus Chlumski, Foriv sub Regimine Galatrin, trajectus
 tribus globis, iam mortuus creditus, ad partem retractus, et vestibus ad indu-
 sium exutus: Ope uti ille agens Beatissime Matris Sancte-Montanae, rediit
 ad se, non obstantibus gravibus vulneribus, surgens Termundum in Belgio,
 iivit ad medium milliarium, ubi curari posuit: Ope Beatissima Matris Sanctae
 attingit. Dum postea 1675 Longam tenait, inde ad montem
 Sanctum voti exsolvendi causa stans 26 Aprilis, gravibus in aqua (quibus vehabatur)
 resolutis, cum Coniuge et parvis duobus prolebus, in Moldavam decessit, ubi rursus dum
 ipem Sancte-Montanae Divae invocasset, salvis cum Coniuge, et infantibus ex aqua erexit.
 Itaq; relicta Longa, cum Coniuge via recta ad montem S. progressus, Fidei Votum exsolvit.

Obr. 1. Písemná, latinsky psaná a úředně ověřená zpráva z let 1674-1675 o zázračném zachránění Mikuláše Chlumského z Prahy a jeho rodiny. Národní archiv v Praze, fond redemptoristů.

Summary

The Virgin Mary in the Light of Baroque Books of Miracles

Markéta Holubová

A significant element of Christian and above all Catholic spirituality consisted, and still consists of the Marian adoration. Its growth was unprecedented in the 17th and 18th century when the *Pietas Mariana* became a significant attribute of Baroque piety. The Virgin Mary was revered as the mother of Christ and the mother of the Catholic Church, mother of every worshipper who turned to her asking for help. This new role of the Virgin Mary as an intimate listener and helper believing in their daily problems was also adopted in the re-Catholicised Czech Lands where Mary's name was also associated with the battle of the White Mountain where the Catholic side was triumphant and the Marian cult became an integral part of state devotion. The growth of the Baroque Marian cult brought not only the adoration of romantic sculptures and paintings, but also saw the revival of pilgrimages and the building of Marian places of pilgrimage throughout the land. One of the most prominent church orders, which significantly contributed to the development and spread of Marian adoration, was the Jesuit Order.

The faith fulfilling the conviction that the divine presence is more powerfully displayed in one specifically defined space than elsewhere, is one of the conditional factors for the existence of a place of pilgrimage. An inherent part of life in these places were the miraculous answering of prayers, which based on personal or written evidence of those whose prayers had been answered or their witnesses, were

recorded in special books by the spiritual administrator, or the visitor's books of these places of pilgrimage, which then replaced the traditional book of miracles. The principal sources required for our contribution were printed and handwritten lists of miracles dating from the mid 17th century – first half of the 18th century which applied to a collection of five Jesuit places of pilgrimage in Bohemia – Bohosudov, Chlumek u Luže, Jičín, Stará Boleslav and Svatá Hora u Příbrami.

Based on a detailed analysis of the printed collections of miracles of these Jesuit pilgrims, the authoress of the contribution attempted to present less known documents about the displays of Marian adoration in the Baroque Czech Lands and the mentality of the Baroque worshipper.